

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเรื่องการศึกษาออกโรงเรียนของสตรีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในมุมมองความเสมอภาคทางเพศในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่มีประเด็น นัยสำคัญและคำสำคัญในเรื่องความเสมอภาคทางเพศ การศึกษาออกโรงเรียน การพัฒนาสตรีและคุณภาพชีวิต ซึ่งแต่ละเรื่องก็นำมาเสนอได้ให้กรอบแนวคิดและองค์ความรู้แก่ผู้วิจัยเพื่อนำมาเป็นแนวทางและสนับสนุนการทำวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดสตรีนิยมในเรื่องความเสมอภาคทางเพศ
2. แนวคิดเกี่ยวกับเสมอภาคระหว่างชายหญิง
3. แนวคิดเกี่ยวกับมิติชายหญิง
4. ประเด็นมิติชายหญิงด้านการศึกษา
5. คุณภาพชีวิต องค์ประกอบและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต
6. แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
7. ทฤษฎีว่าความต้องการและความต้องการทางการศึกษา
8. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ
9. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดสตรีนิยมในเรื่องความเสมอภาคทางเพศ

แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberalism Feminism)

แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 61) ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคทางเพศเป็นอย่างมาก สำนักคิดนี้ถือได้ว่าเป็นสำนักคิดแรกเมื่อเกิดมีแนวคิดเรื่องสตรีนิยมขึ้น แนวคิดเสรีนิยมเริ่มในช่วงศตวรรษที่ 17 ซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล แนวคิดนี้อธิบายว่า ความไม่เท่าเทียมกันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ในเรื่องบทบาทความเป็นเพศ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อและการปฏิบัติตามประเพณีนิยมที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน ทำให้ผู้หญิงถูกสังคมปฏิบัติเลือกโอกาสในด้านต่าง ๆ แนวคิดนี้เชื่อว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น จึงเรียกร้องให้ผู้หญิงมีความเท่าเทียมกับผู้ชายในทุกด้าน

ผู้หญิงควรทำทุกอย่างได้เช่นเดียวกับผู้ชายในฐานะที่ผู้หญิงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง และมองว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าไปอยู่ในโลกสาธารณะและจะทำให้สถานะของผู้หญิงดีขึ้น เชื่อในความเหมือนกันระหว่างเพศ เชื่อในความเท่าเทียมกันทางเพศหรือความยุติธรรมระหว่างเพศกล่าวคือ ผู้หญิงและผู้ชายโดยพื้นฐานมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน โดยเรียกร้องให้มีโอกาสที่เท่าเทียมกันในการแข่งขันภายในระบบสังคมที่เป็นอยู่โดยเฉพาะในบริบทพลสาธารณะให้มีความสามารถในการต่อสู้ทางกฎหมาย ทางการเมืองและทางสถาบันเพื่อสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะการแข่งขันในตลาดสาธารณะ และมองว่าถ้าให้โอกาสที่เท่าเทียมกันแก่ผู้หญิงแล้ว ผู้หญิงจะเป็นเช่นผู้ชายได้ทุกอย่าง การให้สิทธิภาพแก่ผู้หญิงจากบทบาทความเป็นเพศที่ถูกกดขี่ บทบาทความเป็นเพศที่สังคมกำหนด เช่น ผู้หญิงเป็นคนดูแลบ้านดูแลลูก ผู้ชายหาเลี้ยงครอบครัว ทำให้ผู้หญิงไม่มีที่อยู่ในสังคมและเป็นการกำหนดที่ไม่มีความเท่าเทียมกัน รัฐควรเข้ามาบิบทบาทในการกำหนดโควตาพิเศษให้ผู้หญิงในกรณีต่าง ๆ เช่น ในการรับเข้าทำงานในการเป็นตัวแทนทางการเมือง หรือการลาคลอด โดยให้เหตุผลว่าโดยพื้นฐานผู้หญิงไม่ได้แตกต่างจากผู้ชาย แต่กลับถูกสังคมปฏิเสธโอกาสบนพื้นฐานของเพศผู้หญิง เพราะฉะนั้น ถือว่าเพศของผู้หญิงก่อให้เกิดความด้อยโอกาส เป็นอุปสรรคในการแข่งขันและในการยอมรับในเรื่องสติปัญญา ดังนั้นจึงที่เป็นความชอบธรรมในการที่รัฐจะเข้ามาแทรกแซงในการออกกฎระเบียบพิเศษสำหรับผู้หญิง เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงที่จิตสำนึกของปัจเจกบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำให้การกดขี่ผู้หญิงหมดไป

แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยมเชื่อมั่นว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ทำให้ผู้หญิงได้รับโอกาสเท่าเทียมกับผู้ชาย ก่อให้เกิดความเสมอภาคทางเพศสามารถยืนอยู่ในพื้นที่สาธารณะได้โดยไม่มีข้อจำกัดและความแตกต่าง การเรียกร้องการปฏิรูปทางการศึกษาและทางกฎหมายทำให้คุณภาพชีวิตของผู้หญิงดีขึ้น และยังได้มาซึ่งสถานภาพในเรื่องงานอาชีพอีกด้วย แนวคิดเสรีนิยมยืนยันว่าฐานะทางสังคมควรจะถูกกำหนดโดยความสามารถและทักษะของปัจเจกบุคคลและวัดความสำเร็จของบุคคลในการแข่งขันกับบุคคลอื่น

ผู้หญิงมีอำนาจ (ที่มีเหตุผล) เท่ากับผู้ชาย ผู้หญิงควรได้รับสิทธิเท่ากับผู้ชาย วิธีการที่สังคมปฏิบัติต่อผู้หญิง ละเมิดสิทธิของผู้หญิงในเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาคและความยุติธรรม ทำให้สร้างทักษะและความสามารถที่ไม่จำเป็นแก่ผู้หญิง ซึ่งเป็นพื้นฐานของกลุ่มสตรีเสรีนิยมในการรณรงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเหล่านี้ นั่นคือสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง ความเสมอภาคในการศึกษาและการทำงาน การรณรงค์เพื่อโอกาสที่เท่าเทียม ดังนั้นการที่สตรีเข้าศึกษาต่อในการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ถือเป็นเสรีภาพของสตรี เป็นสิทธิที่รัฐเข้ามาจัดการให้สตรีมีโอกาสในการศึกษาเท่าเทียมกับผู้ชาย (วันทนี วาสิกะสิน, 2546, น. 37)

แนวคิดสตรีนิยมแนวสุดขั้ว (Radical Feminism)

แนวคิดสตรีนิยมแนวสุดขั้ว (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 89) อธิบายว่า ความไม่เป็นธรรมและความไม่เท่าเทียมกันทางเพศเกิดจาก อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ระบบชายเป็นใหญ่ หมายถึง ระบบของโครงสร้างสังคมและแนวการปฏิบัติที่ผู้ชายมีความเหนือกว่า กตขี้และเอารัดเอาเปรียบผู้หญิง เป็นระบบที่ให้ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิงในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรม กลุ่มแนวคิดนี้จะให้ความสนใจต่อสถานะที่เป็นรองของผู้หญิงและมองว่าความเป็นรองที่เกิดขึ้น มีสาเหตุมาจากความต้องการเหนือกว่าของผู้ชาย และอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่นี้พยายามสร้างความชอบธรรมต่อความเหนือกว่าของผู้ชาย เช่น ผู้ชายเข้มแข็งกว่า ฉลาดกว่า มีเหตุผลมากกว่า คิดอะไรที่ลึกซึ้งได้มากกว่า และทำให้ความเหนือกว่านี้คงอยู่ในความเชื่อของคนในสังคม

แนวคิดนี้อธิบายว่า การกตขี้ผู้หญิงเกิดขึ้นเพราะเธอเป็นผู้หญิง หรือผู้หญิงถูกกตขี้เพราะเพศของเธอ การที่สังคมกำหนดความเป็นเพศขึ้นทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ โดยให้ผู้หญิงมีคุณลักษณะบางอย่าง และผู้ชายมีคุณลักษณะบางอย่างและเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ นำไปสู่การกำหนดบทบาทหน้าที่ รวมทั้งสถานะสูงต่ำที่แตกต่างกันของคนสองเพศ ผู้หญิงอยู่ในสภาพเป็นผู้ที่ด้อยกว่า เป็นผู้ตาม เป็นผู้ถูกกำหนด ในขณะที่ผู้ชายอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า เป็นผู้นำ เป็นผู้กำหนด ตัวอย่างเช่น การเชื่อว่าผู้หญิงมีหน้าที่หลักในการเลี้ยงลูกและดูแลครอบครัว นำไปสู่การที่ครอบครัวไม่สนับสนุนให้เด็กผู้หญิงได้รับการศึกษา โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีฐานะไม่ดีนัก แต่เด็กผู้ชายจะได้รับการศึกษาเพราะเชื่อว่าผู้ชายมีหน้าที่ในการเป็นผู้นำของครอบครัว ความเชื่อเช่นนี้ ทำให้ผู้หญิงในโลกนี้มีสัดส่วนของการไม่รู้หนังสือจำนวนมากว่าผู้ชาย และเนื่องจากด้อยทางการศึกษารวมทั้งความเชื่อที่ว่าผู้หญิงไม่มีทักษะทางเครื่องยนต์กลไก ทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ในโลกนี้เช่นกันที่มีสัดส่วนที่ต้องทำงานไร้ทักษะและได้รับการจ้างแรงงานต่ำมากกว่าชาย นำไปสู่การที่ผู้หญิงอยู่ในกลุ่มของผู้ยากจนในสัดส่วนที่มากกว่าชาย การเชื่อว่าผู้หญิงเป็นเพศที่ไม่มีเหตุผล ไม่สามารถคิดอะไรที่ซับซ้อน ไม่สามารถคิดอะไรในระดับที่นอกเหนือจากประสบการณ์ได้ ไม่สามารถตัดสินใจในปัญหาที่สำคัญ ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับการสนับสนุนให้สนใจและไม่ได้รับการยอมรับในการเป็นผู้นำไม่ว่าในระดับใด จึงทำให้ในโลกนี้มีผู้หญิงจำนวนน้อยมากที่อยู่ในระดับนำ ที่มีโอกาสในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลต่อชีวิตของคนจำนวนมาก ทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงมีอยู่ครึ่งหนึ่ง ในทางจิตวิญญาณ ผู้หญิงถูกเชื่อว่าอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าชาย ผู้หญิงไม่สามารถพัฒนาความคิดในระดับนามธรรมได้ นักปรัชญาตะวันตกตั้งแต่อริสโตเติลจนถึงเฮเกลได้อ้างมาตลอดว่า ผู้หญิงไม่สามารถเป็นเพื่อนกับผู้ชายได้เพราะผู้หญิงปราศจากความสามารถทางศีลธรรมในการมีความสัมพันธ์เชิงมิตรภาพในรูปแบบสูงสุดได้ (Shanley, 1995,

อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 42) ความเชื่อเช่นนี้ส่งผลให้ผู้นำทางศาสนาในศาสนาสำคัญ ๆ ของโลกล้วนเป็นเพศชายทั้งสิ้น ในหมู่นักบวชด้วยกัน นักบวชหญิงก็มีสถานะที่เป็นรองนักบวชชาย

ดังนั้น การตกเป็นรองของผู้หญิงจึงทำให้ผู้หญิงไม่มีความสำคัญ ไม่มีตัวตน ขาดโอกาสในการเข้าถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ทำให้คุณภาพชีวิตไม่ได้มาตรฐาน ในการก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายใด ๆ นั้น ผู้หญิงต้องขวนขวายใช้ความพยายามหลายเท่าตัว นอกจากนี้ยังขาดโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับเปลี่ยน ตัดสินใจในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อผู้หญิง ดังนั้นผู้หญิงจึงหันมาเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองให้มีความรู้เพื่อความก้าวหน้าเท่าเทียมเพศชายและสามารถพึ่งพาตนเองนำชีวิตไปสู่จุดหมายที่ผู้หญิงต้องการ ดังนั้นการที่ผู้หญิงจะสามารถพัฒนาตนเอง เพื่อให้หลุดพ้นจากระบบชายเป็นใหญ่ได้คือการเพิ่มศักยภาพและสร้างอำนาจในตนเอง โดยการศึกษาหาความรู้เพื่อหาเลี้ยงชีพและสร้างโอกาสเพื่อให้เข้าถึงทรัพยากรที่มีประโยชน์ ทำให้สตรีมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับเสมอภาคระหว่างชายหญิง

ความเสมอภาคระหว่างชายหญิง (Gender Equality) หมายถึง ความเท่าเทียมกันของผู้หญิงและผู้ชายในทุกบริบทโดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ การยอมรับและเห็นคุณค่าในความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย การมีสถานภาพที่เท่าเทียมกันของหญิงและชาย ซึ่งทำให้เกิดความสมดุลในเชิงอำนาจในสังคม ทำให้ไม่มีการได้เปรียบเสียเปรียบ และไม่เกิดช่องว่างระหว่างบุคคลในสังคม

ความหมายและความสำคัญของหลักความเสมอภาค

1. ความหมายของหลักความเสมอภาค หลักความเสมอภาคมีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ที่เป็นสากล คือ “จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องนั้น ๆ” ซึ่งประเด็นสำคัญก็คือ จะต้องมีการเปรียบเทียบว่าอะไรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเหมือนกันและอะไรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแตกต่างกัน การเปรียบเทียบจะต้องนำไปสู่ข้อสรุปว่ามีการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่ในเรื่องที่เหมือนหรือแตกต่างกัน (บรเวจิด สิงคะเนติ, 2543, น. 3-4)

2. ความสำคัญของหลักความเสมอภาค หลักความเสมอภาคมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเหตุผลต่อไปนี้

2.1 หลักความเสมอภาคถือเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะได้รับความคุ้มครองก็เมื่อบุคคลสามารถนำสิทธิต่าง ๆ ที่ได้รับการบัญญัติให้รับการคุ้มครองแก่บุคคลนั้นไปอ้างอิงได้อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น การเลือกปฏิบัติโดยอาศัยเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด ฯลฯ จึงถือว่าขัดกับหลักความเสมอภาค และขัดกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2 หลักความเสมอภาคเป็นหลักการที่ควบคุมและตรวจสอบการกระทำของรัฐ เพื่อมิให้รัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ การใช้อำนาจของรัฐที่เกี่ยวข้องกับประชาชนหากก่อให้เกิดผลกระทบหรือให้ประโยชน์แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รัฐต้องสามารถอธิบายเหตุผลได้ หากการให้เหตุผลนั้น ๆ ไม่อาจรับฟังได้ อาจแสดงได้ว่ารัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ เช่น ในการออกกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ การกระทำของฝ่ายปกครอง ตลอดจนการวินิจฉัยของศาล

พัฒนาการของหลักความเสมอภาคของสังคมไทยเป็นไปอย่างจำกัด เพราะแม้จะมีการบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับแรก แต่หลักการดังกล่าวเป็นเพียงหลักการที่บัญญัติรับรองคุ้มครองไว้ โดยที่ยังไม่ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติมากนัก (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2543, น. 1-2)

สาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับเสมอภาคระหว่างชายหญิง

แนวคิดเกี่ยวกับเสมอภาคระหว่างชายหญิงในสังคมไทยส่วนหนึ่งถือได้ว่าได้รับอิทธิพลจากผลการประชุมในระดับสากลที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญกับหลักความเสมอภาคระหว่างชายหญิง จนได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับเสมอภาคระหว่างชายหญิงในระดับสากลที่นำมาสู่การปฏิบัติ ปรากฏในถ้อยแถลงของแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรีตามปฏิญญาปักกิ่ง ที่ระบุไว้ว่า

ความเสมอภาคระหว่างชายหญิงเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชน เป็นเงื่อนไขหนึ่งของความเป็นธรรมทางสังคมและเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการร่วมงานกับบนพื้นฐานของความเสมอภาคระหว่างชายหญิงเป็นเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีคนเป็นศูนย์กลาง (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2543, น. 11)

สำหรับประเทศไทยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่มีการระบุถึงความเสมอภาคระหว่างชายหญิงได้จำแนกหลักความเสมอภาคออกเป็น 2 ประเภท คือหลัก

ความเสมอภาคทั่วไปและ หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง โดยหลักความเสมอภาคทั่วไป ระบุว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน” ส่วนหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องถือว่า “ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” เป็นหลักการสำคัญส่วนหนึ่ง นอกเหนือไปจากหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องอื่น ๆ เช่น การได้รับสิทธิเสมอกันในเรื่องการรับการศึกษาพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี การมีสิทธิได้รับการคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ความเสมอภาคในการเลือกตั้ง ฯลฯ

ในการตีความกฎหมายนั้น หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องจะต้องมาก่อนหลักความเสมอภาคทั่วไป เนื่องจากหลักความเสมอภาคทั่วไปอาจจะปฏิบัติแตกต่างกันได้ระหว่างข้อเท็จจริงสองประการ หรือระหว่างบุคคลสองกลุ่ม เมื่อมีเหตุผลที่รับฟังได้ตามข้อเท็จจริงของเรื่องนั้น ๆ นอกจากนี้ ยังมีกรวางหลักการไว้ว่า ความแตกต่างระหว่างชายหญิงนั้น อาจเป็นเหตุผลที่สำคัญของการปฏิบัติที่แตกต่างกันได้ เมื่อการปฏิบัติที่แตกต่างกันมีการเรียกร้องให้คำนึงถึงความแตกต่างในทางกายภาพ หรือความแตกต่างในภาระหน้าที่ระหว่างหญิงกับชาย เช่น การกำหนดให้เฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่สามารถเป็นทหารในหน่วยรบได้ กรณีนี้การเป็นทหารในหน่วยรบมีการเรียกร้องความแข็งแกร่งทางกายภาพในการที่จะต้องอยู่ในสนามรบ ข้อเรียกร้องนี้อาจเป็นความเหมาะสมที่จะปฏิบัติให้แตกต่างกันระหว่างหญิงกับชายในกรณีดังกล่าว แต่หากมีการกำหนดว่าเฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่สามารถเป็นนายอำเภอได้ กรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่า ข้อเรียกร้องของการเป็นนายอำเภอ มิได้เรียกร้องถึงความแตกต่างในทางกายภาพระหว่างหญิงชาย การกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าวจึงถือเป็นการขัดกับหลักความเสมอภาคที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2543, น. 12-13)

ความเสมอภาคจึงมิได้หมายความว่าความถึงการที่ชายและหญิงต้องเหมือนกัน เนื่องจากเป็นที่ทราบกันดีว่าชายและหญิงมีความแตกต่างกันโดยสรีระและวิถีชีวิต ประเด็นสำคัญจึงมิได้อยู่ที่ความต่างต่างนั้น แต่อยู่ที่ความต่างต่างดังกล่าวต้องไม่สร้างผลกระทบในทางลบต่อการดำเนินชีวิตของทั้งชายและหญิง ตลอดจนไม่ก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติและจะต้องเอื้อต่อการแบ่งสันปันส่วนอำนาจ อย่างเป็นธรรมระหว่างหญิงและชาย

3. แนวคิดเกี่ยวกับมิติชายหญิง

แนวคิดเกี่ยวกับมิติชายหญิงที่เน้นการนำมิติชายหญิงเข้าสู่การพัฒนาเป็นผลสืบเนื่องจากประสบการณ์พัฒนาในอดีตซึ่งสะท้อนสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกันระหว่างชายและหญิงทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางโดยการนำแนวคิดมิติชายหญิงเข้าสู่การพัฒนา

กระแสหลัก (gender mainstreaming) มาใช้อย่างกว้างขวางหลังการประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรี ครั้งที่ 4 ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อปี พ.ศ. 2538 (United Nations, 2000, pp. 300-301) โดยแนวคิดดังกล่าวมีพัฒนาการตามลำดับ คือ แนวคิดผู้หญิงในการพัฒนา (Women in Development – WID) แนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา (Women and Development – WAD) และแนวคิดมิติชายหญิงกับการพัฒนา (Gender and Development – GAD) ดังนี้

แนวคิดผู้หญิงในการพัฒนา (Women in Development – WID)

เริ่มขึ้นโดยคณะกรรมการสตรีแห่งกรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีแนวคิดในการนำผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจ เน้นที่ความเท่าเทียมกัน รวมทั้งการพัฒนา ยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการที่มุ่งเน้นในการลดความด้อยโอกาสของผู้หญิงในภาคการผลิตและ ยุติการเลือกปฏิบัติต่อสตรี

แนวคิด WID เชื่อมโยงกับคำว่า ความทันสมัย (modernization) ซึ่งครอบคลุมความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระหว่างประเทศในช่วงปี ค.ศ.1950-1970 (พ.ศ. 2493-2513) ในช่วงนั้นจะเน้นการพัฒนาเพื่อความทันสมัยควบคู่ไปกับ ความเป็นอุตสาหกรรม (industrialization) ซึ่งมุ่งที่จะยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศกำลังพัฒนา

สถานะของผู้หญิงในช่วงเวลานั้นได้รับการพัฒนาน้อยมากและในบางสาขาอาชีพผู้หญิงมีฐานะแย่ง เช่น ในงานด้านอุตสาหกรรม ผู้หญิงส่วนใหญ่ได้รับเงินค่าจ้างต่ำ ทำงานซ้ำซากน่าเบื่อ และบางครั้งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ สภาพดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลจากระดับการศึกษา ประกอบกับการจัดให้ผู้หญิงเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมแทนที่จะเป็นผู้หารายได้หลัก เทคโนโลยีที่ทันสมัยกลับเป็นประโยชน์ต่อผู้ชายมากกว่าผู้หญิง การพัฒนาภายใต้แนวคิด WID ให้การยอมรับความแตกต่างระหว่างหญิงและชายในด้านประสบการณ์ด้านการพัฒนา โดยแนวทางของ WID มีดังนี้

1. กำหนดแนวทางใหม่เพื่อปรับความไม่สมดุลในการพัฒนา เนื่องจากข้อมูลที่ผ่าน มาพบว่าผู้หญิงขาดประสบการณ์ในการพัฒนา จึงดำเนินการโดยเน้นการถ่ายทอดวิชาการ ขยาย การบริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้หญิง เช่นการให้สินเชื่อ และการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อช่วยลดภาระงานของผู้หญิง
2. ให้การยอมรับโครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่มากกว่าการตรวจสอบว่าเพราะเหตุใด ผู้หญิงจึงได้รับประโยชน์จากการพัฒนาน้อยกว่าผู้ชาย โดยมุ่งเน้นที่จะผนวกผู้หญิงเข้าไปในการพัฒนา

ที่ดำเนินการอยู่ มุ่งผลักดันนโยบายให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมที่เท่าเทียมกันในทางการศึกษา การจ้างงาน และเรื่องอื่น ๆ ของสังคม

3. ให้ความสำคัญในมิติด้านการทำงานที่ก่อให้เกิดผลผลิต ลักษณะกิจกรรมตามแนวคิด WID โดยทั่วไปจึงเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ผู้หญิง ผู้หญิงได้รับการฝึกอบรมด้านทักษะงานฝีมือ และถูกจัดให้เข้าร่วมกิจกรรมด้านสหกรณ์การตลาด โดยอาจเพิ่มด้านสวัสดิการเข้าไปในโครงการด้วย นอกจากนี้ จะเป็นการอบรมความรู้ในเรื่องอนามัย การดูแลเด็ก และการอ่านออกเขียนได้

แนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา (Women and Development – WAD)

แนวคิด WAD เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 (พ.ศ. 2513) โดยเปลี่ยนแนวคิดเป็นการแยกผู้หญิงออกจากการพัฒนา แนวคิด WAD เริ่มจากจุดยืนที่เห็นว่าผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนามาโดยตลอด มีความเชื่อว่าการผนวกผู้หญิงเข้าร่วมในการพัฒนาไม่สามารถเชื่อมโยงการจัดการเกี่ยวกับการพึ่งพาทางเศรษฐกิจของโลกที่สาม

แนวคิด WAD จึงเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับกระบวนการพัฒนามากกว่า ยุทธศาสตร์การผนวกผู้หญิงเข้าร่วมในการพัฒนาอย่างเดี่ยว การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดนี้ เนื่องจากการที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจในสังคมมาโดยตลอด และงานที่ผู้หญิงทำทั้งในและนอกบ้านเป็นศูนย์กลางของการจัดการสังคมเหล่านั้น การผนวกผู้หญิงเข้าไปในการพัฒนาด้วยเป็นเพียงการแก้ปัญหาโครงสร้างความไม่เท่าเทียมในระดับระหว่างประเทศ

การดำเนินการตามแนวคิด WID และ WAD มีจุดอ่อนคือเน้นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบที่ก่อให้เกิดภาระในการจัดสรรเวลาของผู้หญิง โดยมองว่าภาระงานบ้าน รวมทั้งงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมเป็นงานที่ไม่ให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ และมีความเห็นว่าเป็นแรงงานที่ใช้ในการจัดการครอบครัว การเลี้ยงดูบุตร การทำงานบ้าน การดูแลผู้ป่วยและผู้สูงอายุ เป็นเรื่องส่วนตัว ไม่รวมอยู่ในโครงการพัฒนาที่มุ่งส่งเสริมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้

แนวคิดมิติชายหญิงกับการพัฒนา (Gender and Development – GAD)

แนวคิด GAD เริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1980 (พ.ศ. 2523) มีรากฐานจากแนวคิดริเริ่มฝ่ายสังคมนิยมและเชื่อมโยงกับช่องว่างของทฤษฎีความทันสมัย ซึ่งให้เห็นว่า โครงสร้างการผลิตและการผลิตซ้ำ (production and reproduction) เป็นสิ่งกีดกันผู้หญิง และแนวคิดนี้มุ่งเน้นที่

ความสัมพันธ์ของบทบาทชายหญิง พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการพิจารณาสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงถูกจัดให้มีบทบาทเป็นรองและด้อยกว่าผู้ชาย

แนวคิด GAD มีมิติมุมมองที่ให้ความสำคัญกับความคิดแบบองค์รวม โดยมีให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นเพียงบุคคลแต่ให้ความสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม แนวคิด GAD ยอมรับการมีส่วนร่วมของผู้ชายในฐานะผู้สนับสนุนให้เกิดความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคม โดยมีได้เน้นเพียงแค่ว่าให้ความสำคัญด้านการผลิตและการผลิตซ้ำที่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกละเลย รวมทั้งให้ความสำคัญกับการที่ผู้หญิงทุ่มเทให้งานสำเร็จในครัวเรือนและการผลิตที่ไม่ใช่สินค้า นอกจากนี้ ยังไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกงานออกเป็นงานสาธารณะและงานส่วนตัว ซึ่งโดยทั่วไปมักจะให้ค่ากับงานในครัวเรือนไว้ในระดับต่ำ ซึ่งนักสตรีนิยมและกลุ่มที่นิยมใช้แนวทางตามแนวคิด GAD ให้ความสำคัญกับการที่ผู้หญิงถูกกดขี่และขอบเขตชีวิตส่วนตัวของผู้หญิงเป็นพิเศษ เพื่อวิเคราะห์พื้นฐานความสัมพันธ์ของการสมรส สาระสำคัญที่เป็นจุดเน้นของ GAD อีกประการหนึ่งคือการมีส่วนร่วมของรัฐในการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สตรีมีอิสระ โดยมีความเห็นว่าผู้หญิงมีฐานะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมากกว่าเป็นผู้ช่วยในการพัฒนา และมีความจำเป็นต้องให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการตระหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ในเรื่องชนชั้นและความแตกต่างระหว่างชนชั้น (Young, 1987)

แนวคิด GAD แตกต่างจาก แนวคิด WID และ WAD โดยที่ แนวคิด GAD มิได้พิจารณาเพียงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองปัจจุบัน มิได้แทรกแซงหรือหายุทธศาสตร์ในการดำเนินการเพื่อผนวกให้ผู้หญิงเข้าไว้กับการพัฒนา แต่การดำเนินการตามแนวคิด GAD ได้มีการศึกษาโครงสร้างและสถาบันทางสังคม รวมทั้งการสูญเสียอำนาจของกลุ่มอิทธิพลที่มีผลต่อผู้หญิงและผู้ชายบางกลุ่ม

พัฒนาการของแนวคิดต่าง ๆ นับตั้งแต่ แนวคิด WID แนวคิด WAD จนถึง แนวคิด GAD ได้นำมาสู่การให้ความสำคัญกับบทบาทชายหญิงในมุมมองที่เป็น มิติ โดยมีจุดเน้นที่ความเสมอภาคของทุกคนทั้งชายและหญิง เพื่อเป้าหมายสุดท้ายคือการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม

4. ประเด็นมิติชายหญิงด้านการศึกษา

ประเด็นมิติชายหญิงด้านการศึกษาได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือประเด็นมิติชายหญิงด้านการศึกษาของไทย และประเด็นห่วงใยเกี่ยวกับการศึกษาและฝึกอบรมของผู้หญิงจากการประชุมว่าด้วยเรื่องสตรีที่กรุงปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ประเด็นมิติชายหญิงด้านการศึกษาของไทย

1. **ความเสมอภาคทางเพศในด้านการศึกษา** แม้ว่าในปัจจุบันโอกาสทางการศึกษาและการเข้ารับการศึกษาของผู้หญิงจะเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต แต่ยังไม่อยู่ในระดับที่เสมอภาคกับผู้ชาย จะเห็นได้จากเด็กผู้หญิงที่ยากจนในชนบทมักจะเลิกเรียนเมื่อจบชั้นประถมปีที่ 6 แล้ว เพราะจะต้องออกมาทำงานช่วยเหลือครอบครัว เด็กผู้ชายจะได้รับโอกาสจากครอบครัวในการเรียนต่อมากกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายจะต้องทำหน้าที่สืบวงศ์ตระกูลและมีโอกาสทำงานที่ดีกว่าผู้หญิงและมีรายได้มากกว่าผู้หญิง นอกจากนี้ อัตราการไม่รู้หนังสือของผู้หญิงอายุ 40 ปี ขึ้นไปสูงกว่าผู้ชาย แสดงให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคในอดีตที่ส่งผลถึงช่องว่างการรู้หนังสือของชายและหญิงในบางกลุ่มอายุในปัจจุบัน

2. **ความเชื่อและค่านิยมของสังคมไทยที่มีผลต่อการศึกษาของชายและหญิง** เป็นที่ยอมรับว่าความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิง (stereotypes) ในสังคมไทย ยังคงมีผลกระทบต่อกรอบมขัดเกลาเด็กหญิงในครอบครัว โรงเรียน และสังคม และพฤติกรรมนี้ยังถูกผลักดันโดยทัศนคติที่ฝังรากลึกที่ยากจะเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ทัศนคติที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของชายและหญิง ทัศนคติต่อการทำงาน และทัศนคติต่ออันตรายที่เด็กหญิงและผู้หญิงจะได้รับ

3. **ด้านบทบาทหน้าที่** ผู้หญิงมักถูกคาดหวังให้ช่วยแม่ในการทำงานต่าง ๆ ในบ้าน ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะรูปแบบการฝึกอบรมสำหรับบทบาทหน้าที่ของเขาในอนาคตในฐานะแม่และเมีย ในขณะที่เด็กผู้ชายไม่ได้ถูกคาดหวังให้ทำงานแบบเดียวกัน และสามารถใช้เวลาที่เด็กหญิงต้องทำงานบ้านในการ เรียน พัฒนาความสามารถของตน หรือเล่นหาความบันเทิงให้กับตนเอง

4. **ด้านการทำงาน** ผู้หญิงที่ปรารถนาจะศึกษาหรือทำงานซึ่งแต่ดั้งเดิมเป็นงานของผู้ชายอาจถูกต่อต้านจากพ่อแม่ผู้ปกครอง เพื่อนและโรงเรียนบางแห่ง หรืออาจไม่ได้รับการสนับสนุนสำหรับการเลือกนั้น ๆ ในสถานการณืเช่นนี้จะมีเพียงคนที่ตั้งใจอย่างแรงกล้าและมีจิตใจที่เข้มแข็งเท่านั้นที่จะสามารถต่อต้านและเดินหน้าต่อไปสำหรับการเลือกเรียนในสาขาวิชานั้น ๆ ของเขา

ประเด็นห่วงใยเกี่ยวกับการศึกษาและฝึกรอบมของผู้หญิงจากการประชุมว่าด้วยเรื่องสตรีที่กรุงปักกิ่ง

1. ประเด็นห่วงใยเกี่ยวกับการศึกษาและฝึกรอบมของผู้หญิง ในการประชุมว่าด้วยเรื่องสตรีที่จัดขึ้น ณ กรุงปักกิ่ง ที่ประชุมมีประเด็นห่วงใยเกี่ยวกับการศึกษาและการฝึกรอบมของ

ผู้หญิงหลายประเด็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคทางการศึกษาระหว่างชายและหญิงในประเทศต่าง ๆ และการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันอย่างยุติธรรมด้านการศึกษาระหว่างชายและหญิง จึงเห็นได้ว่าแม้หน่วยงานต่าง ๆ ทั่วโลกจะออกมาเคลื่อนไหวในเรื่องความเสมอภาคแต่ก็ไม่สามารถกำจัดสิ่งเหล่านี้ออกจากสังคมได้

2. ผลการดำเนินการด้านการศึกษาและปัญหาอุปสรรคหลังการประชุมที่ปักกิ่ง หลังการประชุมที่ปักกิ่งประเทศต่าง ๆ ได้ดำเนินการปรับปรุงเกี่ยวกับการศึกษาและฝึกอบรมของผู้หญิงในหลาย ๆ ด้าน เช่น รัฐบาลได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาซึ่งเป็นผลให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบมากขึ้น เพิ่มจำนวนผู้หญิงในสาขาที่เดิมเป็นวิชาที่ผู้ชายเรียนเป็นส่วนใหญ่เป็นต้น แต่การศึกษาที่ผู้หญิงได้รับยังไม่สัมพันธ์กับการเพิ่มโอกาสในการจ้างงานของผู้หญิง และข้อเสนอหลายประการจากการประชุมที่ปักกิ่งที่เกี่ยวกับมิติชายหญิงด้านการศึกษายังไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติ เนื่องจากมีอุปสรรคด้านวิกฤตเศรษฐกิจทำให้โอกาสทางการศึกษาของผู้หญิงลดลงด้วย นอกจากนี้การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษาระหว่างผู้หญิงและผู้ชายเพราะเมื่อมีทรัพยากรที่จำกัดผู้ชายจะได้รับโอกาสก่อนผู้หญิงเสมอ

3. ประเด็นมิติชายหญิงด้านการศึกษาที่ยังคงอยู่ ได้แก่

- การขาดข้อผูกพันจากรัฐบาลต่าง ๆ ในการจัดการเกี่ยวกับความเสมอภาคทางเพศทางการศึกษา ซึ่งอาจมีปัจจัยอื่น ๆ ร่วมด้วยเช่น ขนชั้น ชนกลุ่มน้อย
- งบประมาณด้านการศึกษามีน้อย
- ทศนคติด้านสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับผู้หญิงซึ่งมีผลต่อการได้รับโอกาสทางการศึกษา
- ช่องว่างของโอกาสทางการศึกษาของผู้หญิงในเมืองและชนบทเพิ่มมากขึ้น
- ช่องว่างระหว่างนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติซึ่งนำไปสู่การลดโอกาสการได้รับโอกาสทางการศึกษาและการฝึกอบรมผู้หญิงที่เป็นชนกลุ่มน้อย
- การฝึกอบรมครูเกี่ยวกับความเสมอภาค สันติภาพ และประเด็นชายหญิงยังไม่เพียงพอ

4. ประเด็นมิติชายหญิงด้านการศึกษาที่เกิดขึ้นใหม่

- สงครามและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการศึกษาและการเรียนการสอนของผู้หญิง
- ช่องว่างที่เพิ่มขึ้นระหว่างเด็กชายและเด็กหญิงอันเป็นผลมาจากการรับรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวกับบทบาทและโอกาสได้ส่งผลกระทบต่อเด็กหญิง

- มีความตระหนักและใช้การศึกษานอกระบบเป็นเครื่องมือและกลยุทธ์ในการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาของผู้หญิง
- ในบางประเทศนำการศึกษาเกี่ยวกับการทำธุรกรรมทางเพศและการคุกคามทางเพศมาบรรจุไว้ในหลักสูตร
- ผู้ชายสนใจเกี่ยวกับการฝึกอบรมเรื่องการพัฒนาและเงื่อนไขเรื่องเพศ
- มีเครือข่ายที่เรียกร้องเกี่ยวกับการศึกษาของผู้หญิงมากขึ้น

5. คุณภาพชีวิต องค์ประกอบและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต

5.1 คุณภาพชีวิต

มีการให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตไว้หลากหลาย ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2538) ได้ให้ความหมาย คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่ดีมีคุณภาพสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมอย่างปกติสุข และชีวิตที่ดีมีคุณภาพนั้นจะรู้ได้โดยการที่คนในชุมชนนั้นได้บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานหรือความต้องการพื้นฐานที่คนหรือชุมชนควรจะมี หรือควรจะเป็นเพื่อให้ชีวิตอยู่ได้อย่างปกติพอสมควรในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งได้แก่ การมีอาหารถูกสุขลักษณะและเพียงพอ มีที่อยู่อาศัย เข้าถึงการบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานมีความปลอดภัยในทรัพย์สิน ผลิตภัณฑ์หรือจัดหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถมีบุตรตามช่วงเวลาและมีบุตรตามจำนวนที่ต้องการ มีส่วนร่วมพัฒนาและมีการพัฒนาจิตใจที่ดีขึ้น

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตดังนี้ คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสม ตามความจำเป็นพื้นฐานที่ได้กำหนดไว้ในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ นั่นคือ การที่จะกล่าวว่าประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก็ต่อเมื่อประชาชนในครอบครัวหรือชุมชนนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานครบถ้วนทุกประการ ซึ่งเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดไว้นั้นสามารถแปรเปลี่ยนไปได้ตามสภาพเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น ๆ

องค์การยูเนสโก (UNESCO, 1993) ได้นิยามคำว่า คุณภาพชีวิต ไว้ในชุดฝึกอบรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า หมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ และได้นิยามโครงการเพื่อปรับปรุงคุณภาพ

ชีวิตว่าเป็นโครงการที่มีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ผู้เรียน และชุมชนได้รับความรู้ เจตคติ ค่านิยมและทักษะที่จำเป็นเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถปรับปรุงคุณภาพชีวิต ทั้งในลักษณะของปัจเจกบุคคล และในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน

เมื่อพิจารณาแล้ว คุณภาพชีวิตหมายถึง การที่บุคคลมีความพร้อมซึ่งปัจจัยสี่ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข เข้าถึงแหล่งทรัพยากร ข้อมูลและการบริการ มีสิทธิและความเสมอภาคในด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง และศาสนาตามความต้องการและมาตรฐานของแต่ละพื้นที่ สามารถพัฒนาตนเองในด้านสติปัญญาร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ความต้องการคุณภาพชีวิตนี้เปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

5.2 องค์ประกอบและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) แบ่งคุณภาพชีวิตออกเป็น 3 ระดับ

1. ระดับพื้นฐาน (ทิฐฐัมมิกัตถะ)

- 1.1 สุขภาพดี มีพละนาถัย และมีปัจจัยเครื่องรักษาส่งเสริมสุขภาพ
- 1.2 พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เช่น มีอาชีพ มีเงินใช้และใช้เงินเป็น เป็นผู้ผลิตและบริโภค
- 1.3 มีอาหารที่มีคุณค่า มีกินและกินเป็น
- 1.4 มีที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่เหมาะสม ไม่แออัด สะอาด สะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิต
- 1.5 มีครอบครัวที่อบอุ่น
- 1.6 มีมิตร ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบ เอื้อเฟื้อ ผูกมิตร และทำกิจที่เป็นประโยชน์
- 1.7 มีเวลาว่างเป็นของตนเอง และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซาบซึ้งและสุนทรีย์ในด้านต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง

2. ระดับพัฒนาการ (สัมปรายิกัตถะ)

- 2.1 มีการศึกษา รู้เท่าทันเหตุการณ์ มีประสบการณ์ที่จะนำไปเป็นฐานในการดำรงชีวิต และสามารถตัดสินใจได้อย่างชาญฉลาด
- 2.2 มีวิจรรณญาณ พิจารณาเหตุปัจจัย รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีกุศโลบายในการคลายทุกข์แก่ตนเองได้

2.3 มีจิตใจที่พัฒนา ประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เชื้อมั่นในการทำ ความดี ประพฤติดีงาม สุจริต ทั้งกาย วาจา ใจ มั่นใจในคุณค่าแห่งชีวิตของตนเอง เบิกบาน ผ่องใส และเป็นสุข มองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง

3. ระดับเอื้อโอกาส (อุภยัตถะ)

3.1 มีความปลอดภัยทั้งกายใจ เช่น ปราศจากโจร ผู้ร้าย อบายมุข และสิ่งเสพติด

3.2 อยู่ในสังคมที่มีสวัสดิการและบริการดี มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค

3.3 อยู่ในสังคมที่ให้โอกาสในการทำงาน การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

3.4 อยู่ในสังคมที่มีระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและกฎหมายที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม

3.5 มีธรรมชาติแวดล้อมที่บริสุทธิ์ สวยงาม ไร้มลพิษ

นิพนธ์ คันธเสวี (2525) องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่ดีประกอบด้วย

1. มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม

2. มีสุขภาพอนามัยที่ดี

3. มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4. มีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต

5. มีการศึกษาที่ดี

6. ครอบครัวมีความสุข

7. มีงานที่ดีเป็นที่พอใจ

8. มีสภาพแวดล้อมที่ดีและสะอาด

9. มีศีลธรรมและจริยธรรมประจำใจ

10. มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น

11. มีสิทธิและโอกาสเสมอภาคและมีบทบาทในสังคม

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ อธิบายว่า ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ 8) มีองค์ประกอบ

ดังนี้

1. อาหารดี หมายถึง ได้รับอาหารถูกหลักโภชนาการ ไม่ขาดสารอาหาร และสามารถวัดได้ โดยชั่งน้ำหนักเทียบกับส่วนสูง

2. บ้านอาศัย คือ ต้องคงทนพอสมควร สะอาด มีสิ่งแวดล้อมสุขภาพดี มีน้ำสะอาดดื่ม

3. ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว คือ ได้รับวัคซีน มีสถานีนอนามัย

4. ครอบครัวปลอดภัย หมู่บ้านไม่มีขโมย มีการจัดเวรยาม

5. ได้ผลผลิต คือ ครอบครัวมีปัจจัยพื้นฐาน เช่น มีกลุ่มเกษตรกร มีสหกรณ์ฯ ศูนย์
สาธิตการตลาด กองทุนอเนกประสงค์
6. ไม่มีลูกมาก คือ สามารถควบคุมจำนวนบุตร และควบคุมช่วงเวลาการมีบุตร
7. ยอยากร่วมพัฒนา คือ ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน มีจิตใจอยากร่วมพัฒนา
8. พาสู่คุณธรรม คือ ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีมี
ศีลธรรม

6. แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การพัฒนาสตรีเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้น ภาครัฐจึงได้จัดทำแผนระยะยาวขึ้น โดยมี
วัตถุประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาสตรีโดยตรง ซึ่งที่ผ่านมาประเทศไทยได้ใช้แผนพัฒนาสตรี ในช่วง
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545–2549) มีการกำหนดวิสัยทัศน์และ
เป้าหมายหลักดังนี้

วิสัยทัศน์กำหนดไว้ว่า ให้สตรีทุกคนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพในทุกด้าน สามารถ
พึ่งตนเองได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตลอดทุกช่วงอายุ มีส่วนร่วมใน
กระบวนการพัฒนาและตัดสินใจในทุกด้านทุกระดับ ได้รับการคุ้มครองจากครอบครัว ชุมชนและ
สังคม ได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคกับชาย รวมทั้งได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการที่มี
ประสิทธิภาพและละเอียดอ่อนในเรื่องมิติหญิงชาย ซึ่งเป็นมุมมองที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้าง
ความเท่าเทียมในโอกาสและความสามารถระหว่างหญิงชาย จากการมุ่งพิจารณาความแตกต่าง
และความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชายที่มีอยู่ในเรื่องต่าง ๆ เพื่อปรับความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันนั้น
ให้เกิดความเท่าเทียมและบรรลุความเสมอภาคต่อประชากรทั้งสองเพศ โดยกำหนดวัตถุประสงค์
ของแผนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพสตรี ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความถนัด
สังคมและจิตใจ ขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบทั้งทางนิตินัยและพฤตินัยให้สตรีได้รับ
การคุ้มครองทุกด้านในฐานะที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมบุรุษ และส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วม
อย่างจริงจังในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งการพัฒนาสันติสุขใน
ครอบครัวชุมชน ประเทศ และประชาคมโลก

เป้าหมายหลักของแผนคือการลดอัตราการไม่รู้หนังสือของสตรี คุ้มครองแรงงานนอก
ระบบ ลดอัตราการเจ็บป่วยและเสียชีวิตของสตรีจากโรคที่เป็นสาเหตุสำคัญ เพิ่มการมีส่วนร่วม
ของสตรีในระดับตัดสินใจและจัดสรรทรัพยากร แก้ไขกฎหมายที่ขัดต่อหลักการความเสมอภาค
ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และอนุสัญญาว่าด้วย

การจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ออกพระราชบัญญัติขจัดความรุนแรงในครอบครัว เพื่อส่งเสริมเครือข่ายสื่อมวลชนและสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ในทุกชุมชน สร้างระบบเฝ้าระวังปัญหา และช่วยเหลือผู้ถูกรังแกทำรุนแรงในชุมชน มีข้อมูลตัวบ่งชี้สถานการณ์ภาพสตรีตามมาตรฐานของสหประชาชาติและมีระบบสารสนเทศที่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานที่เป็นแหล่งข้อมูลมิติหญิงชาย

ปัจจุบันประเทศไทยใช้แผนพัฒนาสตรี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ซึ่งมีเป้าประสงค์ให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย คนในสังคมมีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีเจตคติที่เอื้อต่อการส่งเสริม บทบาทของหญิงชายในการร่วมพัฒนาประเทศ ทั้งหญิงและชายได้รับความเป็นธรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สตรีได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพและเพิ่มพลังในตน และมีส่วนร่วมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร และการปกครองอย่างเต็มที่ และเต็มศักยภาพ

7. ทฤษฎีว่าด้วยความต้องการและความต้องการทางการศึกษา

ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์

มาสโลว์ (Maslow, 1970) ได้กล่าวถึงแรงผลักดันและแรงจูงใจ มนุษย์เกิดมาพร้อมความต้องการพื้นฐาน ดังนี้

1. ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) บางครั้งเรียกว่าความต้องการทางสรีระวิทยา หมายถึง ความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นความต้องการขั้นแรกของร่างกายและขาดไม่ได้ เช่น ความหิวความต้องการอาหาร น้ำดื่ม ออกซิเจน การพักผ่อน ความต้องการทางเพศ ความต้องการความอบอุ่นตลอดจนความต้องการที่จะกระตุ้นอวัยวะรับสัมผัส

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ความต้องการความปลอดภัยนี้รวมทั้งร่างกายและจิตใจ หมายถึงความต้องการความอบอุ่น มั่นคง อิศระจากความกลัวจากผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ความต้องการการคุ้มครองปกป้องไม่ได้รับอันตรายตั้งแต่ทารกถึงวัยชรา รวมทั้งความต้องการในการมีงานทำในวัยแรงงานด้วย

3. ความต้องการความรัก และเป็นเจ้าของ (Belongingness and Love Needs) หมายถึง ความต้องการเพื่อนหรือมิตรต้องการผู้ร่วมงานและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเป็นความต้องการยอมรับในสังคม ต้องการคู่รักหรือครอบครัว และมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ถ้าขาดจะรู้สึกเหงา เศร้าหมอง โดดเดี่ยว รู้สึกว่าชีวิตไม่สมบูรณ์

4. ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ (Esteem Needs) หมายถึง .ความต้องการให้ผู้อื่นเคารพ ความต้องการมีคุณค่าในด้านชื่อเสียง และเกียรติยศ เป็นที่ยอมรับ และได้รับการยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น เห็นว่าตนมีคุณค่ามีความสามารถเชื่อมั่นในความสามารถของตน ถ้าขาดจะเกิดความไม่มั่นใจในตนเอง เกิดความก้าวร้าว และมองโลกในแง่ร้าย

5. ความต้องการรู้จักศักยภาพของตนเอง (Self-Actualization Needs) หมายถึง ความต้องการที่จะรู้จักและเข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ ได้แก่รู้จักอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม จุดเด่นในทางที่ดีและจุดด้อยของตนเองเพื่อให้ตนเองกล้าตัดสินใจเลือกการดำเนินชีวิตของตนเอง ต้องการที่จะคิดและกระทำให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของตนอย่างสร้างสรรค์ และต้องการพัฒนาให้สูงขึ้นตามศักยภาพความสามารถของตน

ความต้องการทั้ง 5 ชั้นนี้ มาสโลว์เชื่อว่า เป็นกระบวนการของการพัฒนาศักยภาพของคนต่อเนื่องตลอดชีวิต และจะเริ่มจากชั้นที่ 1 ซึ่งเป็นพื้นฐานก่อน สำหรับการตอบสนองความต้องการขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของคนนั้น ๆ กระบวนการทั้งหมดนี้เป็นความต้องการของทั้งหญิงและชาย ดังนั้นหากผู้หญิงไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการดังกล่าวก็จะเป็นบรลุเป้าหมายความเสมอภาคทางเพศได้

ความต้องการของ โนลส์

โนลส์ (Knowles, 1970, pp. 80-88) แบ่งความต้องการเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพ ความต้องการในการเจริญงอกงาม ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย ความต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ ความต้องการด้านจิตใจและอารมณ์ ความต้องการความสำเร็จ และได้รับการยอมรับจากผู้อื่น

2. ความต้องการด้านการศึกษา หมายถึง ความต้องการเรียนรู้ เพื่อให้ตนเองสถาบันหรือองค์กรดีขึ้นหรือเพื่อให้สังคมของเขาพัฒนา มีความเจริญมากขึ้น ความต้องการนี้เป็นช่องว่างระหว่างระดับสถานภาพของบุคคลในปัจจุบัน กับระดับสมรรถภาพที่สูงกว่าตามสภาพโดยสรุปแล้ว ความต้องการทางด้านการศึกษ เป็นความแตกต่างระหว่างสภาพที่ตัวบุคคล ระดับความรู้ความสามารถของบุคคลในปัจจุบันกับความปรารถนาที่ต้องการให้มีขึ้นในอนาคต หรืออาจหมายถึงช่องว่างระดับความรู้ ความสามารถของบุคคลในปัจจุบันกับความปรารถนาที่อยากจะมีขึ้นในอนาคต

จากเรื่องของความต้องการดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การศึกษามีความสำคัญต่อมนุษย์ ดังนั้นระบบการศึกษาควรครอบคลุมบริบทของความเป็นหญิงและชายอย่างเท่าเทียมกัน มิฉะนั้น จะทำให้เกิดปัญหาในเรื่องคุณภาพชีวิต

ความต้องการของคูมส์

คูมส์ (Coombs, 1974, p. 15) ได้แบ่งความต้องการทางการศึกษา เป็นประเภทดังนี้

1. ด้านการศึกษาพื้นฐาน และเรื่องทั่ว ๆ ไป เช่น การเรียนรู้อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น มีความเข้าใจอย่างง่าย
2. ด้านการศึกษาเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น เช่น ความรู้พื้นฐาน ทักษะ และทัศนคติพื้นฐาน ที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เช่น วิชา สุขอนามัย โภชนาการ การเลี้ยง การดูแลเด็ก ซ่อมแซมบ้านให้น่าอยู่ น่าอาศัย เป็นต้น
3. ด้านการศึกษาเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น ความรู้ เกี่ยวกับ สถาบัน การปกครองท้องถิ่นและประเทศ รวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศอัน ได้แก่กิจกรรม สหกรณ์ โครงการพัฒนาชุมชน เป็นต้น
4. ด้านการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ ได้แก่ การพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะอย่าง ในการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางสังคม

8. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนมาจากกรอบความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษา ตลอดชีวิต พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายที่มีความสำคัญต่อการศึกษาของประเทศ โดยส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษาใหม่ให้เน้นไปที่ "กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์" ซึ่งเป็นกระบวนการต่อเนื่อง "ตลอดชีวิต" โดยให้ความสำคัญที่ผู้เรียนเป็นผู้รู้จักคิด พิจารณา และแสวงหาความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง นอกจากนี้การจัดการศึกษา ยังครอบคลุมไปถึงการจัดสภาพแวดล้อมและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดสังคมการเรียนรู้ขึ้น ด้วยเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว สะท้อนให้เห็นแนวความคิดหลักของระบบการศึกษาไทยที่มุ่งเน้น "การศึกษาตลอดชีวิต" ซึ่งมีพัฒนาการของความคิด ปรัชญา และหลักการ ตลอดจนนิยาม ที่ควรจะได้ทำความเข้าใจให้ตรงกันในการจัดและส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทยตลอดไป

การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม การศึกษาตลอดชีวิตให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การศึกษานอกโรงเรียนได้นำปรัชญา “คิดเป็น” มาใช้เป็น แนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมุ่งเน้นที่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคนให้ม ีความสุข ซึ่งบุคคลสามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้ หากสามารถแก้ไขปัญญาและปรับตัวให้ประสานสมดุ ลกับสภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะ สสนองตอบความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชนได้อย่างทั่วถึง จำเป็นต้องมีการจัดการศึกษา นอกกระบบโรงเรียนซึ่งมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้ อย่างหลากหลายและทั่วถึง โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง สร้างวิธีการใหม่ ๆ ในการจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียนโดยทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว และแสวงหาได้โดยง่ายสำหรับคนทั่วไป

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ เป็นการจัดเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา และส่งเสริมให้ประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอย่างกว้างขวางและ ต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้ไปปรับปรุงคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น หรือเพื่อเป็นพื้นฐานใน การศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป กลุ่มเป้าหมายได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มที่ทำงานกลางวัน กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยจัดการศึกษาทั้ง 3 ระดับ คือระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลายมีวิธีการเรียน 3 วิธี ดังนี้

1. วิธีเรียนแบบชั้นเรียน ผู้เรียนต้องมาเข้าชั้นเรียนในเวลาเย็นและในวันหยุดใน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
2. วิธีเรียนทางไกล ผู้เรียนจะศึกษาจากเอกสาร ฟังวิทยุ และดูรายการโทรทัศน์ ประกอบและจะต้องมาเข้ากลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาทางวิชาการตามระยะเวลาที่ กำหนด
3. วิธีเรียนด้วยตนเอง ผู้เรียนจะศึกษาด้วยตนเองที่บ้าน โดยใช้สื่อเช่นเดียวกับ วิธีเรียนทางไกล

นอกจากนี้ นักศึกษาต้องผ่านกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งได้แก่กิจกรรมการ ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม การป้องกันภัยจากยาเสพติดและกิจกรรมอื่นที่สามารถพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของผู้เรียนได้ซึ่งเป็นเงื่อนไขในการจบหลักสูตรที่ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมไม่น้อยกว่า 100 หน่วย กิจกรรม หรือภาคเรียนละ 25 หน่วย

9. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วันทนี วาสิกะสิน (2546, น. 153) ในหนังสือสังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม ทฤษฎีและการปฏิบัติงานได้กล่าวว่า รัฐบาลตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างสตรีและบุรุษในเรื่องการศึกษาซึ่งพบว่าการศึกษาในสตรีต่ำกว่าบุรุษ ดังนั้นการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีส่วนเข้ามาแก้ไขปัญหาของสตรีมากขึ้นโดยเฉพาะในภาคเหนือซึ่งมีการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ทำให้จำนวนสตรีเข้าสู่อาชีพโสเภณีลดลง การที่สตรีได้รับโอกาสทางการศึกษาอาชีพการงานและในทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ทำให้สตรีมีแนวคิดที่จะปฏิรูปเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานะภาพของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ชายในเรื่องการเลี้ยงดู หรือพึ่งพาทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงเป็นตัวของตัวเอง ได้มีโอกาสแสดงความสามารถ มีแนวโน้มที่จะพึ่งพาตนเองได้ สามารถที่จะเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายโดยไม่คิดว่าตนเองด้อยต่ำกว่าผู้ชาย

โกวิท วรพิพัฒน์ (2524, น. 165-167) ให้แนวคิดว่าการศึกษานอกโรงเรียนเป็นตัวช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสังคมเป็นอย่างดี โดยกล่าวว่า คนเราจะมีความสุขที่สุดเมื่อบุคคลในสังคมและสิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่น ทั้งทางด้านวัตถุ ร่างกายและจิตใจ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสามารถดำเนินการ เพื่อให้ตัวเอง สังคมและสิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันเพื่อให้ตนเองมีความสุขนั้น บุคคลนั้นจะต้องเป็นคน คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็นเพื่อจะได้ปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อสภาพการณ์ของบ้านเมืองและสิ่งแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การที่จะทำให้บุคคลคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็นได้นั้นจะต้องได้รับความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ อย่างเพียงพอและทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องจัดให้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัยและต่อเนื่องตลอดชีวิต

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ (2523) ศึกษาแบบจำลองความคาดคะเนปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการกระทำผิดกฎหมายของเด็กและเยาวชน โดยศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเยาวชนกระทำผิดกับนักเรียนปกติพบว่าเยาวชนกระทำผิดมีบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ มีอาชีพในลักษณะการใช้แรงงาน เลี้ยงดูลูกแบบให้ความรักน้อย ไม่เน้นการใช้เหตุผล เยาวชนที่กระทำผิดจะมีอายุมาก การศึกษาต่ำ มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยผู้ปกครองมีอาชีพรับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจและรับจ้างใช้แรงงาน เยาวชนเหล่านี้มีการคบค้าสมาคมกับผู้มีความประพฤติเบี่ยงเบนและโน้มเอียงไปในทางเป็นปฏิปักษ์ต่อกฎหมายสูง

ดรุณี มนัสวานิช (2537, น. 161-179) ศึกษาเรื่องแนวทางสร้างภูมิคุ้มกันการค้าประเวณีเด็กในทัศนะของผู้บริหารการศึกษาระดับประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ปี 2537 จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารพบว่า นักเรียนหญิงที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 51.2 ไม่เรียนต่อในระดับมัธยมและพบว่านักเรียนหญิงไปประกอบอาชีพค้าประเวณีมากถึง ร้อยละ 31 เนื่องมาจาก

ปัญหาทางเศรษฐกิจความยากจนและการขาดโอกาสที่จะการศึกษาต่อนี้ทำให้ผู้หญิงต้องอยู่ในอาชีพค้าประเวณีโดยไม่มีทางเลือก เพราะไม่มีความรู้และขาดวุฒิการศึกษาที่จะนำไปสมัครเข้าทำงานตามที่ต่าง ๆ ได้

วชิรา จิตบุตร (2543, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องความต้องการด้านการศึกษาของเด็กและผู้ปกครองในชุมชนแออัด เขตเทศบาลเมืองขอนแก่น พบว่าผู้ปกครองต้องการให้เด็กได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาสูงสุด ต้องการให้ได้รับการอบรมให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและการประพฤติผิด ทางด้านความต้องการการศึกษาของเด็ก เด็กต้องการโอกาสให้ได้รับการศึกษาสูงสุดเพื่อความก้าวหน้าและมีอาชีพที่ดี นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ปกครองส่วนมากมีระดับการศึกษาต่ำ ประกอบอาชีพไม่แน่นอน บางคนว่างงานทำให้มีฐานะยากจนและมีภาระหนี้สิน ดังนั้นการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการยกระดับคุณภาพชีวิตของบุคคลให้ดีขึ้น ควรที่หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่หลักในการพัฒนาชุมชนร่วมมือกับหน่วยงานที่มีศักยภาพทางการศึกษาแก้ไขปัญหาด้านการศึกษาอย่างเร่งด่วน จริงจังและต่อเนื่อง โดยจัดอบรมให้ความรู้และจัดโครงการพัฒนาความรู้ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

บวร พุทธวจนะ (2536, น. 220) ศึกษาความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนระหว่างสตรีที่มีภูมิลำเนาในตัวเมืองและในชนบทพบว่า สตรีที่มีภูมิลำเนาในตัวเมืองมีความต้องการด้านความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความรู้สามัญมากกว่าสตรีที่มีภูมิลำเนาในชนบท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสตรีที่มีภูมิลำเนาในตัวเมืองได้พบความเจริญก้าวหน้าในทุกด้านของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับบุคคลที่อยู่รอบข้างล้วนแต่มีการศึกษาเป็นส่วนใหญ่จึงมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้มีความรู้เท่าเทียมคนอื่น ส่วนสตรีที่มีภูมิลำเนาในชนบทมีความต้องการด้านข่าวสารข้อมูลเนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ ข่าวสารเกี่ยวกับการจ้างงาน ข่าวสารความรู้ทางกฎหมายและสิทธิสตรีมากกว่าสตรีที่มีภูมิลำเนาในตัวเมือง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสตรีที่มีภูมิลำเนาในชนบทอยู่ห่างไกลทำให้ไม่ได้รับข่าวสารอย่างทันสมัยและรวดเร็วเท่าที่ควร

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ข้อมูลของสตรีที่เรียนการศึกษานอกโรงเรียน

- อายุ
- ระดับการศึกษา
- สถานภาพการสมรส
- อาชีพ
- รายได้
- ภูมิหลังของครอบครัว

ความไม่เสมอภาคทางเพศ

- การถูกเลือกให้ลาออกจากโรงเรียนแทนพี่น้องที่เป็นผู้ชาย
- สตรีต้องทำงานเพื่อส่งเสียให้พี่น้องที่เป็นผู้ชายได้เรียน

ผลกระทบและปัญหาในการดำเนินชีวิตของสตรีที่ต้องออกจากการศึกษาภาคปกติ

- ความยากจน
- ความรุนแรงในครอบครัว
- การประกอบอาชีพ
- การถูกคุกคามทางเพศ
- การถูกเลือกปฏิบัติ
- สุขภาพและอนามัยเจริญพันธุ์

เหตุผลของสตรีในการเรียนการศึกษานอกโรงเรียน

- การต้องการได้วุฒิการศึกษา
- การต้องการพึ่งพาตนเอง
- การต้องการความเสมอภาค
- การยอมรับจากครอบครัวและสังคม
- เพิ่มโอกาสในการหางานทำและมีรายได้มากขึ้น

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสตรีที่คาดหวังหลังจากสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการศึกษานอกโรงเรียน